

Az I. világháború Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében
Beszámoló az MNL PML konferenciájáról

Levéltárnapi tudományos ülésnek adott helyszínt 2014. november 27-én a Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltárának tanácsterme. Immár hagyományosnak nevezhető, hogy a november végén tartott levéltári nap keretein belül számol be az intézmény az azévi tudományos kutatások eredményeiről, könyvbemutató és előadások formájában. A 2014. évben mindezt a részben megerősíteni, részben újonnan meghonosítani kívánt közművelődési (oktatási) projektek bemutatása foglalta keretbe.

A Magyar Nemzeti Levéltár vezetése nevében Dr. Fülöp Tamás üdvözölte a résztvevőket. A levéltári napokról, mint örömmünnepekről szólva kiemelte, hogy a megyei levéltárakban mindig nagyon komoly szakmai munka folyt, s a szigorú értelemben vett levéltárszakmai feladatok ellátása mellett, mint tudományos kutatóműhelyek is funkcionáltak. Példa- és előremutatóként értékelte a jelen konferenciához is kapcsolódó, a kor követelményeinek megfelelő elektronikus megjelenést, hiszen a Magyar Nemzeti Levéltár munkatervi alapelveiben szereplő „tudásdisztribúció” fogalom épp úgy értelmezhető, hogy az elvégzett munkát minél több módon és formában kell közkinccsé tenni (elektronikus és hagyományos kiállítások, oktatási anyagok készítése). Hangsúlyozta végül a levéltárak küldetésstudatának fontosságát, melynek megvalósítása mindenkor az elkötelezett levéltárosok munkáját dicséri.

A folytatásban Dr. Héjjas Pál, az intézmény nyugalmazott igazgatója mutatta be a 2014 tavaszán, *Tanulmányok Pest megye múltjából V.* címmel megjelent munkát, mely a 2012. évi intézményi konferencián (*Katasztrófák és válsághelyzetek Pest megyében*) elhangzott előadások alapján elkészített írásokat tartalmazza. Az előadó sorra vette és részletesen ismertette a közönséggel a kötetben szereplő kilenc tanulmányt.

Ezek után kezdődött meg a tulajdonképpeni tudományos ülés, Dr. Bonhardt Attila ezredes, a HM HIM Hadtörténelmi Levéltár és Irattár igazgatójának elnökletével.

Elsőként Kiss Anita, az MNL PML igazgatóhelyettese beszélt az I. világháború kutatásához kötődő tagintézményi projektekről. Elmondta, hogy az egész kutatás, s egyben a konferencia alapját a háború korszakából fennmaradt iratanyagot bemutató virtuális kiállítás képezi, annak közzétételét mégis megelőzte egy másik, az anyaggyűjtés közben kiformalódott projekt. 2014 júliusában indult el ugyanis az a levéltári blog (pestmegye100eve.blogspot.hu), mely a megye hivatalos lapjában megjelent cikkeken keresztül igyekszik megismertetni az érdeklődőkkel ezt az időszakot. Felhívta a figyelmet arra, hogy bőséges forrásanyagok érhetők el a blogcikkekhez tartozó galériákban, melyek hagyományos kiállítás formájában is megtekinthetők a levéltár budapesti épületének előterében. Külön köszönetet mondott Dr. Héjjas Pál nyugalmazott levéltárigazgatónak, amiért magánygyűjteménye darabjainak publikálásához hozzájárult, emelve mind a blog, mind kiállítások színvonalát. A levéltári naphoz kötődő (Baranyai István doberdói levelei alapján összeállított) tárlat anyaga mellett a jövőbeni tervekre is kitért, ami elsősorban a középiskolások számára készítendő oktatási anyagokat jelenti majd.

Berényiné Kovács Gyöngyi, az MNL PML levéltárosa *Emlékművek Pest megyében* címmel tartott, képanyaggal gazdagon illusztrált előadást. A különböző típusú források megjelölése után az emlékművek fogalmi tisztázását adta meg, valamint azt, hogy a hősi emlékműveknek milyen típusai jelennek meg a megyében. Külön kitért arra, hogy a téma kutatásához Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye területi változásai okán is nagy szükség lenne a megyei levéltárak e témakörben kutató kollégáinak összehangolt, közös munkájára, amely

részben már meg is kezdődött. A hősi emlékművek történetét több korszakra osztotta fel. Bemutatta a törvényi és ideológiai hátteret, a Hősök Emlékét Megőrkítő Országos Bizottság szerepét, a szoborbizottságok feladatait. Pest megyei példákkal jelenítette meg a harcoló, gyászoló, sebesült katona alakját, a magyar múlt és a magyar család jelképeit, külön kiemelve a művészettörténetileg is jelentős alkotásokat.

Györgyi Csaba (jelenleg az MNL MOTIKO, korábban az MNL PML levéltárosa) Ráday Gedeon megyei főispán tevékenységét vizsgálta, kiemelve az I. világháború időszakát. A Magyar Nemzeti Levéltár középtávú tudományos terve szerint az igazgatás-, hivatal-, és szervtörténeti kutatásokhoz kapcsolódva hangsúlyos szerepet kell kapnia az archontológiai és prozopográfiai feltárásoknak. A Pest megyében folytatott ezirányú kutatások során figyelt fel Ráday munkásságára, aki 1917-ig a megye főispánja volt. Az előadás alapját jelentő virtuális kiállítás elsősorban Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye főispáni bizalmas iratainak felhasználásával készült. Az I. világháborúhoz kapcsolódó kiemelt dokumentumok tartalmának megismerése mellett a kor társadalmi életének jelentős szereplőjéről, Ráday Gedeonról kapott átfogó képet a hallgatóság.

Fodor Dorottya, az MNL PML levéltárosa az I. világháború időszakára vonatkozó nemzetiségi kérdésekről tartott előadást. A Monarchia történetének egyik legbonyolultabb, feszültségekkel teli problémáját ezúttal Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye szemszögéből tanulmányozta az előadó. Az 1910-es népszámlálási adatok alapján a megye össznépességéhez képest vizsgálta a vármegye magyar lakosságának arányát. Az országos átlag feletti arányban jelen levő magyarság mellett a területen német, szlovák (tót) és szerb kisebbség élt. A megmaradt főispáni bizalmas anyagokból egyértelműen az derül ki, hogy a szerbekkel volt a legtöbb konfliktus. Néhány esetben tettelegességig fajultak az ellentétek. Az előadásban a Pest megyei hivatalos szervek és a Belügyminisztérium problémakezelése is párhuzamosan megjelent. Összességében megállapította az előadó, hogy alacsony létszámuk ellenére a háború fokozta hangulatban fellángoltak ugyan az ellentétek a magyar és nemzetiségi lakosság között, de ezek nagy része kezelhető maradt, és a háború második felétől szinte meg is szűnt.

Kiss Anita, az MNL PML igazgatóhelyettesének előadásával folytatódott szünet után a konferencia. Az előadó az otthon maradtak háborújáról, vagyis a hátszínházi események feltárásáról beszélt. Hangsúlyozta, hogy a téma sokrétűsége miatt az eredmények folyamatos publikálását látja megvalósíthatónak, a korábbiakban említett blog keretein belül. Az eddig e témában íródott cikkek (Hadsegély és segélyharc, Jegyzett-e már a hadikölcsönt?) alapján is az derül ki, hogy nagyon nehéz vagy szinte lehetetlen megyei szintű összesítést készíteni, akár gyűjtésekről, akár hadikölcsön-jegyzésekről van is szó. Ehelyett talán az utókort is jobban megérintő egyedi jellemzők és személyes sorsok bemutatására szeretné helyezni a hangsúlyt.

Fuchs György, az MNL PML levéltárosa *Pest megye a Nagy háborúban* címmel tartott előadást. A különböző, katonai típusú forrásanyagokat bemutató előadó – a jövőbeni főbb kutatási témák felvázolása után – a bevonultak számának alakulását vizsgálta elsősorban. A források alapján rekonstruálható adatokból létrehozott adatbázis és statisztika számítások segítségével megbecsülte többek között, hogy milyen mértékben terhelt a megye aktív korú férfi lakosságát a bevonulás. Közel 200 000 fő került a harcterekre, illetve segédalakulatokhoz, ami 70–75%-os arányt jelent, ami abszolút reálisnak tűnik az országos 80%-os becslés ismeretében. A következőkben a vármegyében elhelyezett különböző alakulatok számbavétele és részletes bemutatása mellett, Fuchs György néhány laktanya

egykori és jelenlegi képeinek bevetítésével is érzékeltette a száz évvel ezelőtti események felemás hagyatékát.

Somogyi László az MNL PML levéltárosa előadásában egy még szinte teljesen feltáratlan témával foglalkozott. Az állam szempontjából veszélyesnek minősített, de bűncselekményt el nem követett személyek kényszerlakhelyre vagy táborokba zárását elrendelő és végrehajtó közigazgatási eljárásról, az internálásról szólt az előadása. A jogi háttér tisztázása után, az internálás folyamatát mutatta be. Külön kitért a táborok élelmiszerekkel való ellátására. Levéltári források bemutatásával érzékeltette, hogy ez napi szinten mit jelentett az internáltaknak. Az internálás gazdasági vonatkozásainak bemutatásán túl szóban és képekben is megismertette a közönséggel a vármegye területén található táborokat. Pontos, részletekbe bemenő leírást adott a tápiósülyi tábor életviszonyairól, az egészségügyi állapotokról, és az ott jelenlevő fertőző betegségekről.

A konferencia záró előadását Dr. Schramek László, az MNL PML igazgatója tartotta *Antant seregek hadifoglyai Pest megyében* címmel. Kutatásának ismertetését nyolc nagy témakörben foglalta össze. A hadifogolykérdés nagyságrendjét illetően az I. világháborúban résztvevő országok adatait is megvizsgálta. Bemutatta továbbá a hadifoglyokra vonatkozó jogi szabályzást, illetve igazgatásuknak szervezetét, az 1916 márciusában Fazekas Ágoston alispán elnökletével megalakult Megyei Mezőgazdasági Munkabizottság működését. A hadifoglyok száma és nemzetisége kapcsán kitért a meglévő adatokban rejlő problémákra. Beszért a hadifoglyok őrzőiről, a fogolyszökésekről és a hadifoglyok propagandisztikus célokra való felhasználásáról.

A rendezvény a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával, a Nyitott levéltárak programsorozat részeként került megrendezésre. A konferenciához kapcsolódó anyagok és a kiállításra vonatkozó további információk – a háttérmunkálatokban közreműködők pontos megnevezésével együtt – megtalálhatók az intézmény honlapján (www.pestmlev.hu/galéria menüpont).